

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Розкрито проблеми запровадження кримінальних проступків в Україні. Акцентовано увагу на необхідності глибокого аналізу зарубіжного досвіду щодо порушеної проблематики. Проаналізовано законодавство Франції в частині класифікації кримінальних правопорушень.

Ключові слова: проступок, кримінальний проступок, відповідальність за проступок.

Постановка проблеми та її актуальність.

Реформування в Україні кримінальної юстиції із прийняттям у 2006 р. Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів ознаменовано новим етапом розвитку держави. На реалізацію положень Концепції прийнято низку нормативних актів: в 2008 р. – Концепцію реформування кримінальної юстиції України, в 2010 р. – ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», в 2012 р. – Кримінальний процесуальний кодекс України та ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в 2014 р. – ЗУ «Про прокуратуру», а в 2015 р. – законів України «Про забезпечення права на справедливий суд» та «Про національну поліцію».

Прийняття вказаних законів відобразило потреби суспільства в справедливому судочинстві. Це, в свою чергу, вимагає того, щоб відповідальність осіб, які вчиняють злочини, була диференційованою, а суд, застосовуючи норми Кримінального кодексу України (далі – КК України), міг в повній мірі її індивідуалізувати.

На жаль, доводиться констатувати, що кримінально-правові санкції часто не відповідають принципам диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності. Не відповідають вони й Рекомендаціям № R (99) 22, прийнятих Комітетом Міністрів Ради Європи 30 вересня 1999 р. на 681 засіданні Заступників Міністрів. Так, відповідно до цих Рекомендацій, державами-учасницями Ради Європи позбавлення волі має розглядатися як вид покарання, що застосовується лише у виняткових випадках, коли тяжкість порушення не дозволяє застосування будь-яких інших заходів чи санкцій.

У наступних Рекомендаціях № R (2006) 2, прийнятих Комітетом Міністрів Ради Європи 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників

Міністра, знову відзначається, що ніхто не повинен бути позбавлений волі, окрім випадків, коли це є заходом останнього вжитку, та у визначеному законом порядку.

На виконання п. 4 Загальних положень Рекомендацій № R (99) 22, країни-члени повинні розглядати можливість декриміналізації певних злочинів або їх переведення до іншої категорії правопорушень з тим, щоб до них не могло бути застосовано позбавлення волі. Відзначається про можливість передбачення положення про громадські санкції, які б відповідали основним принципам демократичних держав і гарантували права людини, закріплені в Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Згідно з положеннями Рекомендацій, подібні заходи вимагають підтримки з боку суддів, прокурорів та населення в цілому, а також вимагають надання громадськості інформації про функції покарання, ефективність різних його видів.

Аналіз досліджень і публікацій. Зважаючи на вказане, в літературі наголошується, що саме недосконалість нормативно-правового забезпечення засобів протидії злочинності та профілактики правопорушень спонукала до реформування системи кримінальної юстиції. Тому зміни, яких зазнало кримінально-процесуальне законодавство, спрямовані на реалізацію вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, обумовили запровадження інституту кримінальних проступків.

Поряд із реформуванням кримінального та кримінально-процесуального законодавства через безсистемність процесу виправлення злочинців, яка простежується останні півстоліття, та практичну неефективність виправлення злочинців шляхом застосування тільки й головним чином суворих кримінальних покарань, рефор-

мується й кримінально-виконавче законодавство. Таке становище є цілком обґрунтованим, оскільки завдяки комплексному підходу можна досягти ефективних результатів.

Усвідомлення того, що криміногенні явища і процеси породжені глибокими причинами, усунення яких не може бути досягнуто одним лише покаранням винних, свідчить, що на сьогодні принцип невідворотності кримінальної відповідальності трансформувався таким чином, що виявляється у невідворотності реакції з боку держави на вчинене кримінальне правопорушення.

Слід зауважити, що нововведення чинного законодавства щодо необхідності впровадження інституту проступків підтримується не всіма, ведуться дискусії стосовно нормативного акту, в межах якого було б доцільно закріпити інститут проступків. З цього приводу присвячено вже чимало наукових публікацій (О. О. Дудоров, Г. С. Крайник, Є. С. Назимко, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. В. Шаблистий та ін.). Питання проступків у кримінальному праві стало предметом уваги й у дисертаційних дослідженнях (М. М. Дмитрук) та монографіях (колективної монографії, В. О. Туляков, одноосібної монографії М. М. Дмитрика 2014 р.).

Однак, незважаючи на численність наукових праць, й донині законодавець так і не визначив у чинному законодавстві, що є проступком та правові наслідки його вчинення.

Метою цієї роботи є окреслення актуальних питань, що стоять на заваді запровадженню кримінальних проступків до законодавства України та шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Неквапливість законодавця є цілком зрозумілою, оскільки йдеться про зміну підходів стосовно розуміння галузі кримінального права, яка споконвіку вважалася суто репресивною й завжди асоціювалася переважно лише з карою.

Проте, участь України в міжнародних відносинах, підписання низки нормативних актів, в яких пріоритетом визнаються права та свободи людини, змушує нашу державу по-іншому глянути на завдання КК України. На відміну від кримінального законодавства 1960 року, в якому серед його завдань на перший план було винесено охорону суспільного ладу України, його політичної і економічної систем, КК України 2001 року на перше місце відносить правове забезпечення охорони прав і свобод людини і

громадянина. Таке формулювання завдання кримінального законодавства стало переломним для України, яке починаючи з 2001 року позначається значним процесом гуманізації.

Проте необхідно зазначити, що запровадженню кримінальних проступків стоїть на заваді кілька причин, серед яких відзначає такі.

Складність запровадження інституту кримінальних проступків значною мірою обумовлена традиційним поглядом на кримінальне право як на суто каральне право, в якому можуть визначатися лише злочини й покарання за нього.

Пов'язано позначене питання й з досить широкою класифікацією злочинів. Так, відповідно до ст. 12 КК України злочини поділяються на чотири категорії.

На заваді цьому процесу стоять й певні сумніви, які висловлено в юридичній літературі. Так, окремі вчені результатом запровадження проступків до кримінального законодавства вбачають посилення кримінальної відповідальності [1].

Негативно позначається й неглибокий аналіз зарубіжного досвіду з цього питання, вивчення якого є вкрай необхідним під час запровадження інституту кримінальних проступків.

Однією з держав, у якій вже тривалий час проступки закріплено в нормах кримінального права, є Франція. Окрім вказаного вивчення кримінального законодавства цієї держави є корисним ще й позиції класифікації діянь, за вчинення яких особа підлягає відповідальності на підставі кримінального законодавства.

Потреба у вивченні законодавства Франції щодо класифікації кримінальних правопорушень обумовлена й необхідністю гармонізації національного законодавства до законодавства європейських держав. У зв'язку з відзначеним, в 2012 році у Кримінальному процесуальному кодексі України передбачено, що досудове розслідування має здійснюватися не тільки щодо злочинів, а й кримінальних проступків (ст. 3). Проте й до сьогодні, як вже зазначалося, чине кримінальне законодавство знає лише один вид кримінального правопорушення – злочин.

Відзначимо, що Кримінальний кодекс Франції, прийнятий 1992 року, містить дві частини: законодавчу (*Partie législative*) та регламентативну (*Partie réglementaire*). При цьому, кримінально-правові норми у Франції можуть видаватися не тільки законодавчими, а й виконавчими органами державної влади також. Саме такі

норми поміщено до другої частини КК Франції «Partie réglementaire».

На особливу увагу заслуговує класифікація кримінальних правопорушень (*infractions pénales*). Залежно від тяжкості вони поділяються на злочини (*crimes*), проступки (*délits*) та порушення (*contraventions*) [2]. При цьому ознаки порушень (*contraventions*) описуються окремо від злочинів та проступків у самостійних книгах законодавчої та регламентаційної частинах кодексу (*Livre VI. Des contraventions*). Таке окреме виділення порушень (*contraventions*) свідчить про їхню невелику тяжкість у порівнянні зі злочинами та проступками.

Визначення того, які діяння належать до злочинів та проступків й які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили, може відбуватися виключно на підставі закону [2]. Регламентом визначаються тільки порушення.

По-різному французький законодавець підходить щодо позначення осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення. Так, осіб, які вчиняють порушення, називають *contrevenants*. Тих же, хто скоїв більш небезпечні діяння – *criminel* (за вчинення злочину) та *délinquant* (за вчинення проступку). Під час встановлення норм про співучасть за кримінальні правопорушення (*l'infraction*) особу позначають узагальнюючим поняттям «*auteur*» [2], що в дослівному перекладі на нашу мову буде означати автор.

Законодавець визначає, що злочини та проступки вчиняються умисно. Якщо ж має місце необережність – це проступок [3].

Незважаючи на кодифікованість законодавства Франції, в тому числі й кримінального, воно характеризується значно більшим масивом, аніж національне. Для прикладу завважимо, що в цій державі нараховується більше ніж 60 кодексів [4]. Також зауважу, що буквальный переклад «*Code pénal*» означає кодекс про покарання, або принаймні, штрафний або каральний кодекс. Вважаємо таку специфіку виправданою, оскільки акцент робиться на тих мірах впливу, яких зазнає особа, що вчиняє кримінальні правопорушення.

Значний масив законодавчої бази в цій державі потребує глибоко аналізу, аби з'ясувати всі ознаки, що вирізняють один вид кримінального правопорушення від іншого. Аби полегшити сприйняття цього матеріалу в «*Les grands articles du code pénal*» Yves Mayaud («Основні положення кримінального кодексу» Ів Маяд) Ів

Маяд вказує на такі ознаки, що лягли в основу класифікації правопорушень. Передусім – це тяжкість кримінального правопорушення та санкція. Як відзначає автор, така класифікація необхідна, аби можна було одразу бачити, який вид затримання можна застосовувати до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Також залежно від виду правопорушення можна робити висновки про темпоральну та територіальну чинність кримінального законодавства, про можливість права застосовувати звільнення від покарання та відстрочки призначення покарання. Можна зробити висновки про те, що проступок вчиняється з необережності [5, с. 7].

Кримінальні правопорушення мають низку відмінностей й за *процесуальними ознаками* (розрядка – О.К.). Так, передбачаються різні процедури переслідування особи, розслідування та прийняття судового рішення. За вчинення злочину особу може затримати тільки суд присяжних, за проступок – кримінальний суд, за порушення – поліцейський чи місцевий суд. Також передбачено різні строки для публічного переслідування: 10 років для злочину [2], 3 роки для проступку й 1 рік для порушення. Такі строки застосовуються за умовчанням, якщо інше не передбачено спеціальними нормами, як це має місце у разі вчинення злочинів проти людяності.

Мають місце альтернативи кримінальному переслідуванню з дотриманням відповідних умов у разі вчинення порушень та проступків. Виняток становить скоєння злочину.

Досудове слідство *обов'язково* (розрядка – О.К.) проводиться у разі вчинення злочинів та *факультативно* (розрядка – О.К.) у разі споєння проступків (коли це передбачено спеціальними нормами), у випадку вчинення порушення – як *виняток* (розрядка – О.К.), коли це стосується службових осіб.

Винятково для проступків передбачена особлива процедура визнання вини та судового процесу. Право на звернення щодо перегляду рішення передбачено тільки в інтересах осіб, які винні у скоєнні злочину чи проступку. У разі вчинення порушення така процедура є неможливою.

Відображають злочинність фактично злочини і проступки. У порушень інша природа – вони не посягають на основоположні права та свободи [5, с. 5, 6].

Висновки. Таким чином, впровадженню інституту кримінальних проступків має передувати глибокий аналіз зарубіжного досвіду, який буде слугувати «платформою» для вироблення норм національного законодавства стосовно кримінальних проступків. Лише після цього можна буде вирішити низку проблем: місце інституту проступку в системі нормативно-правових актів України, відмежування кримінального проступку від злочину, класифікація кримінальних правопорушень та ін.

Література

1. Тацій В. Я. Ще одна спроба «гуманізації» кримінального законодавства / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, Ю. В. Гродецький, А. О. Байда // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1(2). – С. 310-328 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/6129/1/Taciy_310-328

О. А. Книженко

Актуальные вопросы введения уголовных проступков в законодательство Украины

Раскрыты проблемы введения уголовных проступков в Украине. Акцентировано внимание на необходимости глубокого анализа зарубежного опыта по затронутой проблематике. Проанализировано законодательство Франции в части классификации уголовных правонарушений.

Ключевые слова: проступок, уголовный проступок, ответственность за проступок.

О. Knyzhenko

Topical issues of introduction of criminal offenses in the legislation of Ukraine

It solved the problem of the introduction of criminal offenses in Ukraine. It stressed the need to in-depth analysis of international experience on the affected issues. French law is analyzed in terms of classification of criminal offenses.

Key words: offense, criminal offense, responsibility for wrongdoing.

2. *Code pénal*, Chapitre Ier: Des principes généraux [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000006417175&idSectionTA=LEGISCTA000006149814&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20150129>

3. *Code pénal* Version consolidée au 26 juin 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=6B653D2BC7977B486CBAF3EF98BAC971.tpdila12v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006149817&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20150619

4. *Les codes en vigueur* [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.legifrance.gouv.fr/initRechCodeArticle.do>

5. *Mayaud Yves*. Les grands articles du code penal, Dalloz, 2011. – P. 237.